

Nr 270.

Av herr **Näsström** m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen.

Genom de av kriget orsakade förhållandena ha de minderåriga barnen i vårt land mångenstädes kommit i ett allvarligt läge. Livsmedelstillgångarnas begränsning och de stegrade livsmedelspriserna medföra nämligen en inknappning i konsumtionen, som i många fall måste innebära ett allvarligt hot mot barnens motståndskraft. Ännu äro måhända verkningarna inte fullt tydliga, men utförda undersökningar giva dock vid handen, att återverkningarna inte komma att låta vänta på sig alltför länge. Här föreligger därför ett starkt behov av krishjälp åt barnen, vilket blir särskilt utpräglat i de delar av landet, där barnrikedomen är störst, nämligen i de fyra nordligaste länen.

Av den under 1936 genomförda partiella folkräkningen framgick, att antalet barn pr äktenskap var störst inom Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands och Jämtlands län. Särskilt starkt framträdde detta förhållande på landsbygden i de båda nordligaste länen, där Norrbotten kunde uppvisa 3,76 och Västerbotten 3,48 barn pr äktenskap. Medeltalet barn pr äktenskap i rikets hela landsbygd var samtidigt 3,12. Även i fråga om antalet levande födda barn intaga de nordligaste länen den främsta platsen. För hela riket var denna siffra för åren 1936—40 14,8 promille mot 22,7 i Norrbottens, 19,9 i Västerbottens, 16,4 i Jämtlands och 16,2 i Västernorrlands län.

Till det allvarliga i detta problem hör emellertid den anmärkningsvärt höga barndödligheten inom de berörda områdena. Under åren 1936—40 dogo sålunda i genomsnitt under första levnadsåret 6,7 % av samtliga levande födda i Norrbottens län, 5,4 % i Västerbottens län, 5,3 % i Västernorrlands län och 4,4 % i Jämtlands län. Medeltalet för hela riket var samtidigt 4,2 %. Tuberkulosdödligheten är därvid särskilt framträdande. Under nyssnämnda femårsperiod utgjorde den i Norrbottens län 1,6 promille, i Västerbottens län 1,32, i Västernorrlands län 1,17 och i Jämtlands län 1,08 mot endast 0,81 för hela riket.

Med hänsyn till här omnämnda förhållanden synes det ofrånkomligt, att särskilda hjälpåtgärder böra vidtagas för att förebygga en alltmer hotande försämring av de norrländska barnens allmäntillstånd. Liknande uppfattning möter också i de framställningar, som landshövdingarna i de fyra norrländska länen gjort till 1941 års befolkningsutredning. Läget anses därvid

vara sådant, att det nödvändiggör en hjälpverksamhet, för vars finansierande extraordinära bidrag av statsmedel förutsättas skola utgå. Även i övrigt har behovet av den ifrågasatta krishjälpen blivit bestyrkt. Genom 1941 års befolkningsutrednings förmedling ha nämligen barnavårdskonsulenterna och barnavårdsombuden i de nämnda länen blivit i tillfälle att meddela sin rent erfarenhetsmässiga uppfattning i saken. Av de inkomna svaren framgår det, att det anses angeläget, att åtgärder vidtagas för att bereda en extraordinär hjälp åt barnen. På enahanda sätt uppfattar också 1941 års befolkningsutredning den förevarande situationen. Utredningen framhåller sålunda i ett till Kungl. Maj:t ställt yttrande, att »behovet av en förebyggande krishjälp till förmån för barnen i de fyra nordligaste norrlandslänen är styrkt». Utöver detta förklarar utredningen, att även om det förekommer talrika barnrika familjer också i andra län liksom även hög barndödlighet, så är dock situationen i Norrland svårare inte minst på grund av dess speciella klimatiska och geografiska belägenhet. Till detta kommer också, att norrlandskommunerna i allmänhet äro vida mer skattetyngda än sina motsvarigheter i andra delar av landet och till följd därav förhindrade att själva i någon större omfattning vidtaga och bekosta sådana åtgärder, som statens inspektör för fattigvård och barnavård för någon tid sedan förordade som lämpliga objekt för den kommunala verksamheten på detta område. Även i det nu anförda ligger sålunda en anledning till att effektiva åtgärder från statens sida böra vidtagas.

Av Kungl. Maj:t föreslås nu i propositionen nr 298 till årets riksdag, att åtgärder skola vidtagas för att bereda barn från städer och andra tätbyggda samhällen möjlighet till sommarvistelse på landet. En dylik vistelse måste givetvis anses fylla en betydelsefull hälsovårdande uppgift, men fråga är, om det äskade anslaget på 500.000 kr. medgiver, att verksamheten får den erforderliga omfattningen. För vår del äro vi tveksamma därom. Befolkningsutredningen hade nämligen föreslagit, att anslaget skulle sättas till 1.000.000 kr., och därutöver hemställt, att 400.000 kronor skulle få disponeras för att i huvudsak täcka de ytterligare behoven i de fyra nordligaste länen.

Utredningen förklarar i det sammanhanget, att »den enklaste och efter behoven mest anpassningsbara metoden för beredande av förebyggande krishjälp åt barnen i norrlandslänen är, att staten ställer ett belopp till förfogande för landshövdingarna i Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands och Jämtlands län att efter bedömande i varje enskilt fall användas för det angivna ändamålet. Såsom lämpliga belopp vill befolkningsutredningen föreslå 100.000 kr. till envar av landshövdingarna i Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län samt 25.000 kr. till landshövdingen i Jämtlands län eller tillhopa 325.000 kr. För att bereda Kungl. Maj:t möjlighet att hålla i beredskap medel till krishjälp åt barn även i andra län än de nu i främsta rummet ifrågasatta finner befolkningsutredningen lämpligt, att ytterligare

ett belopp av 75.000 kr. ställes till Kungl. Maj:ts förfogande». Att behov därav kan komma att uppstå framgår bl. a. av det uttalande, som landshövding Malte Jacobson i dagarna gjort beträffande förhållandena i Bohuslän.

Utredningens framställning bjuder på en rad intressanta synpunkter, som i detta sammanhang förtjäna att anföras. Beträffande anslaget användning förklarar sålunda utredningen, »att medlen böra så användas, att de komma barnen till godo till främjande av ett gott hälsotillstånd genom bättre näring och bättre beklädnad. I främsta rummet bör därvid ifrågakomma stöd åt koloniverksamhet och annan sommarvistelse för barn under innevarande sommar samt beredande av läkarhjälp åt barn, som äro i behov därav. Vidare bör barnens beklädnadsbehov inför stundande höst och vinter i god tid beaktas. För övrigt böra medlen komma till användning efter bedömande i de enskilda fallen för en allmän krishjälp åt barnen.»

Enligt utredningens förslag skulle medlen ställas till landshövdingarnas förfogande, vilka sålunda skulle ha att pröva och besluta i uppkommande hjälpfrågor.

För att möjliggöra en effektiv och omfattande verksamhet på här berörda områden hemställde befolkningsutredningen, att ett anslag på sammanlagt 1.400.000 kronor skulle ställas till förfogande. Av detta borde 1 milj. kr. disponeras för åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet, medan 400.000 kronor skulle utgå som särskild krishjälp till barnen i övre Norrland. Mot detta befolkningsutredningens yrkande står nu det av Kungl. Maj:t äskade beloppet på 500.000 kronor. För vår del våga vi därför hysa den meningen, att det sistnämnda beloppet bör undergå en avsevärd förhöjning främst med avseende på förhållandena i de fyra nordligaste länen. Själva disponerandet borde måhända också få ske på det sätt landshövdingarna i sin meromnämnda framställning föreslagit.

Under hänvisning till det anförda få vi hemställa,

att riksdagen ville besluta

att till Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen för budgetåret 1942/43 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 900.000 kronor.

Stockholm den 31 maj 1942.

Emil Näsström.

A. Gillström.

Nils Olsson.

Verner Söderkvist.

Per Olofsson.

Lage Svedberg.

Sven Edin.

Karl Aug. Johanson.

Avskrift.

Till KONUNGEN.

I skrivelse till Konungen den 8 maj 1942 har länsstyrelsen i Västerbottens län anhållit om krisbidrag till fattiga och klena barn. Vidare ha landshövdingarna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län i skrivelser till befolkningsutredningen angående särskild hjälp åt barn inom de nämnda länen på grund av de svårigheter, krissituationen skapat, framfört förslag till hjälpåtgärder av skilda slag samt gjort framställningar om utverkande av extraordinära bidrag av statsmedel för ändamålet. Åtskilliga av de framförda förslagen syfta till åtgärder med verkan på längre sikt än under den rådande aktuella krissituationen. Befolkningsutredningen bortser i detta sammanhang från sådana mera långfristiga förslag och får med överlämnande av skrivelserna och efter att bland annat i ärendet hava inhämtat yttrande från statens inspektör för fattigvård och barnavård anföra följande rörande åtgärder, som helt motiveras av krissituationen.

Till en början må helt allmänt framhållas, att frågan om särskild kris-hjälp åt barn just nu efter en påfrestande vinter måste allvarligt uppmärksammas i hela riket icke blott ur hälsovårdssynpunkt utan även ur socialvårdssynpunkt, framför allt därför att möjligheten till, att den instundande sommaren följes av en lika påfrestande vinter som den nu gångna, inte kan uteslutas. Om livsmedelsknappheten fortfar eller skärpes och prisstegringen går vidare, måste man räkna med ökade krav på understöd av samhället för fattigvård, sjukvård m. m. för barn under det kommande vinterhalvåret. Den aktuella frågan om kris-hjälp åt barn är därför, om icke helt så dock närmast en fråga om att i görligaste mån utnyttja den stundande sommarens möjligheter till hälsostärkande lantvistelse m. m. i syfte att förebygga näringsbrister och annan försämring av barnens allmäntillstånd. Det är det förebyggande syftet, som alltså bör beaktas såsom det väsentliga. Även om, av tillgängliga utredningsresultat att döma, påtagliga hälskoskador eller näringsbrister dessbättre ännu icke kunnat påvisas hos barn i någon avsevärd omfattning, så tenderar dock tillförseln av kalorier och vissa viktiga näringsämnen att minska. Särskilt må såsom befolkningsutredningen i tidigare framlagda utredningar framhållit, erinras om, att denna näringstillförsel enligt socialstyrelsens konsumtionsundersökningar åren 1940—1941 i fråga om vissa viktiga livsmedel minskar med barnantalets ökning i hushållen. Detta måste innebära, att krisläget är särskilt kännbart för familjer med barn och i synnerhet för obemedlade och mindre bemedlade barnrika familjer. Det må härvid även erinras om det nära samband, som visats råda mellan fattigdom och barnrikedom i familjerna. Nyligen verkställda undersökningar avseende år 1939 ha sålunda visat, att bland familjer och ensamma personer med 5 och flera barn voro 24 % i riket i dess helhet understödda av fattigvårdsstyrelserna. Motsvarande andelar voro 23 % för landsbygden och 32 % för städerna. För Dalarnas och Norrlands landsbygd var siffran icke mindre än 35 %. År 1939 levde betydligt mera än 100.000 minderåriga barn under så fattiga omständigheter, att fattigvårdsunderstöd i en eller annan form måste lämnas. Befolkningsutredningen finner det vara mycket angeläget, att uppmärksamheten nu riktas på de ekonomiskt sämst ställda barn, vilka för närvarande sannolikt befinna sig i farlig närhet av eller till och med under den

gräns, vars underskridande betyder hälsofara på grund av undernäring och annan brist.

Att behov av särskild krishjälp till barn i socialvårdsklientelet och på gränsen till detta klientel föreligger torde icke tarva närmare utredningar. Så har exempelvis statens inspektör för fattigvård och barnavård under sistlidne januari riktat fattigvårdsstyrelsernas uppmärksamhet på de barn, som finnas i styrelsernas klientel och påpekat vikten av att barnens behov av närande föda och ändamålsenlig beklädnad noga beaktas.

Om nu ett behov av särskild krishjälp till barnen sålunda föreligger allmänt sett, så måste ju ett dylikt behov göra sig gällande i alldeles särskilt hög grad i de delar av riket, i vilka barnrikedomen i familjerna är störst, nämligen i Norrlandsläna och särskilt i de nordligaste av dessa, Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län. Enligt den partiella folkräkningen år 1936 var medelantalet barn i äktenskap med barn högre i nämnda län än i hela riket i genomsnitt. Framför allt gäller detta om landsbygden i Norrbottens län med 3,76 och Västerbottens län med 3,48 barn per äktenskap med barn mot 3,12 i rikets hela landsbygd.

I sammanhang med dessa siffror bör ses det särskilt i de båda nordligaste läna höga antalet levande födda barn på 1.000 av medelfolkmängden. För hela riket var denna siffra för åren 1936/40 14,8 mot 22,7 i Norrbottens, 19,9 i Västerbottens, 16,4 i Jämtlands och 16,2 i Västernorrlands län.

Mot bakgrunden av dessa siffror vill befolkningsutredningen erinra om den anmärkningsvärt höga dödligheten i de ifrågavarande läna. Sålunda dogo i genomsnitt under åren 1936/40 i första levnadsåret 6,7 % av samtliga levande födda i Norrbottens län, 5,4 % i Västerbottens län, 5,3 % i Västernorrlands län och 4,4 % i Jämtlands län, mot 4,2 % i riket i dess helhet. Särskilt må dödligheten i tuberkulos, alla slag, observeras med 1,66 döda per 1.000 invånare under nyssnämnda femårsperiod 1936/40 i Norrbottens län, 1,32 i Västerbottens län, 1,17 i Västernorrlands län och 1,08 i Jämtlands län mot endast 0,81 för riket i dess helhet.

De nu anförda särpräglade siffrorna för de nordliga norrlandsläna ge en stark social och speciellt befolkningspolitisk motivering för alla slag av åtgärder, som äro ägnade att stärka barnens och även mödrarnas hälsa därstädes redan under normala förhållanden och i alldeles särskild grad under rådande kristid. I dessa norrlandslän med deras sannolikt fortfarande höga födelsetal gäller det ur befolkningspolitiska synpunkter främst vården — icke minst den sociala vården — om de barn, som redan finnas.

För att vinna ytterligare upplysning rörande behovet av den ifrågasatta krishjälpen åt barn i norrlandsläna ha fattigvårds- och barnavårdskonsulenterna samt barnavårdsombuden i läna anmodats att meddela sin erfarenhetsmässiga uppfattning om detta behov. Av de inkomna svaren framgår bland annat, att det anses angeläget, att åtgärder vidtagas för beredande av extraordinär hjälp åt barnen.

Med vad som framgår av landshövdingarnas framställningar och med vad som här anförts finner befolkningsutredningen, att behovet av en förebyggande krishjälp till förmån för barnen i de fyra nordligaste norrlandsläna är styrkt. Visserligen förekomma talrika barnrika familjer även i vissa andra län liksom även hög dödlighet etc. Men vad som gör situationen svårare i Norrland än i andra delar av riket och motiverar att en krishjälp i första hand ställes till förfogande för norrlandsläna är de speciella klimatiska och geografiska förhållandena. Därtill kommer, att skattetyngda kommuner äro

jämförelsevis mer vanliga i de här ifrågavarande norrlandslänen än i övriga län samt vidare, att skattetrycket är avsevärt hårdare i norrlandskommunerna. Det här tidigare nämnda av statens inspektör för fattigvård och barnvård till kommunerna riktade påpekandet av vikten, att barnens behov av föda och beklädnad nog beaktas eller liknande vädjanden kunna därför inte väntas få mer än en begränsad effekt i många ekonomiskt svårt ställda norrlandskommuner.

Vad så beträffar frågan om den form, i vilken en eventuell krishjälp åt norrlandsbarnen bör lämnas, vill befolkningsutredningen först behandla utvägen att höja maximibeloppet för mödrahjälpen från 300 till exempelvis 400 kronor i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands läns landstingsområden.

En undersökning rörande mödrahjälpen under första kvartalet 1942 har bland annat givit vid handen, att avsevärda möjligheter till ytterligare utnyttjande av mödrahjälpen finnas i de här ifrågavarande fyra länen. Visserligen beviljades här 86 %—90 % av hela antalet behandlade ansökningar mot 85 % i genomsnitt för samtliga mödrahjälpsområden. Men av antalet beviljade ansökningar var beloppet 250—300 kronor i 24 % i Norrbottens län, 18 % i Västerbottens län, 14 % i Jämtlands län och 34 % i Västernorrlands län, medan siffran för hela riket var 24 %. Motsvarande siffror variera ganska avsevärt i de övriga länen, såsom är att vänta. Om man ser på andelen maximibelopp 300 kronor av samtliga beviljade ansökningar bli procenttalen 10 i Norrbottens län, 11 i Västerbottens län, 7 i Jämtlands län och 16 i Västernorrlands län med siffran 12 % för hela riket.

Även mödrahjälpens fördelning på olika ändamål ställer sig avvikande i norrlandslänen i jämförelse med siffrorna för hela riket och de flesta andra län. Till kostförbättring går sålunda ungefär 19 % av totala mödrahjälpens värde i hela riket med blott 11 % i Norrbottens län och 9 % i Västerbottens län. I Västernorrlands län ger man däremot 33 % och i Jämtlands län 25 % av hjälpen till nämnda ändamål. Förklaringen ligger däri, att i de båda nordligaste länen beviljas mera till hemhjälp och till sökandens — moderns — utrustning.

Redan nu anförda siffror ge vid handen, att utrymme finnes för att efter behovet i allmänhet bevilja högre mödrahjälpbelopp än för närvarande i norrlandslänen. Givetvis finns fog för att icke så sällan bevilja högre belopp än nuvarande maximibeloppet, men fråga är om man icke i dylika särskilt fattiga familjer har att räkna med bidrag av kommunerna i form av fattigvård. Befolkningsutredningen, som i förevarande fråga om mödrahjälpen under hand samrått med socialstyrelsen, finner sig dock icke kunna tillstyrka en differentiering av mödrahjälpbeloppen för olika områden i riket, ty i varje län i riket finnas givetvis talrika fall, i vilka 400 kronor äro väl motiverade. Skulle en höjning av mödrahjälpens maximibelopp genomföras, borde den bliva giltig för hela riket. Befolkningsutredningen anser sig i likhet med socialstyrelsen väl kunna förorda en sådan allmängiltig höjning. Man bör då även ha klart för sig, att därmed skulle följa en allmän justering uppåt av de beviljade mödrahjälpbeloppen. Enligt en av socialstyrelsen gjord överslagsberäkning skulle statens utgifter för mödrahjälpen därigenom ökas med omkring 3 å 4 miljoner kronor per år. Därtill kommer, att man måste skapa garantier för att extra tilldelning av livsmedel, kläder etc. verkligen ställes till buds, så att verklig hjälp följer med beloppens höjning.

Med hänsyn dels till den förefintliga marginalen för höjning av mödra-

hjälpbeloppen, där behovet så påkallar, samt dels till kostnadsökningen vid höjning av mödrahjälpens maximibelopp finner sig befolkningsutredningen icke för närvarande böra föreslå höjning av maximibeloppet. Befolkningsutredningen förutsätter emellertid, att mödrahjälpnämnderna utnyttja de möjligheter, som finnas att höja beloppen vid beslut om mödrahjälp, där behov föreligger.

Vad formen för den ifrågasatta krishjälpen i övrigt beträffar må först helt allmänt framhållas, att densamma givetvis bör vara av rent tillfällig karaktär samt helt skild från den kommunala fattigvården och barnavården. Hjälpen bör icke få inverka på kommunernas skyldighet att lämna bidrag till barn enligt barnavårds- och fattigvårdslagarna eller föranleda indragning eller minskning av redan utgående understöd. Det är så mycket viktigare att detta iakttages, som en mycket stor del av de barnrika familjerna — såsom redan i det föregående framhållits — äro föremål för fattigvård.

I de ingivna framställningarna samt i infordrade uppgifter framföras bland annat önskemål om bidrag till sommarvistelse i kolonier eller enskilda hem för barnen, vidare nämnas utvidgad bespisning i skolorna samt icke minst bidrag till beklädnad åt barnen, särskilt med hänsyn till höstens och vinterns krav. Även andra beaktansvärda synpunkter ha lagts på hjälpens form.

I rådande situation synes det befolkningsutredningen att den enklaste och efter behoven mest anpassningsbara metoden för beredande av förebyggande krishjälp åt barnen i norrlandslänen är att staten ställer ett belopp till förfogande för landshövdingarna i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län att efter bedömande i varje enskilt fall användas för det angivna ändamålet. Såsom lämpliga belopp vill befolkningsutredningen föreslå 100.000 kronor till envar av landshövdingarna i Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län samt 25.000 kronor till landshövdingen i Jämtlands län eller tillhopa 325.000 kronor. För att bereda Kungl. Maj:ts möjlighet att hålla i beredskap medel till krishjälp åt barn även i andra län än de nu i främsta rummet ifrågasatta, finner befolkningsutredningen lämpligt, att ytterligare ett belopp av 75.000 kronor ställes till Kungl. Maj:ts förfogande.

Befolkningsutredningen vill vidare föreslå, att medlen så användas, att de komma barnen till godo till främjande av ett gott hälsotillstånd genom bättre näring och bättre beklädnad. I främsta rummet bör därvid ifrågakomma stöd åt koloniverksamhet och annan sommarvistelse för barn under innevarande sommar samt beredande av läkarhjälp åt barn, som äro i behov därav. Vidare bör barnens beklädnadsbehov inför stundande höst och vinter i god tid beaktas. För övrigt böra medlen komma till användning efter bedömande i de enskilda fallen för en allmän krishjälp åt barnen. Det bör därvid särskilt uppmärksammas, att distriktssköterskorna i samråd med vederbörande läkare äga goda förutsättningar för att i akuta hjälpfall förmedla hjälp av här ifrågavarande art direkt till nytta för behövande barn.

De föreslagna beloppen skola, som nämnts, ställas till förfogande för landshövdingarna i de beträffande länen, vilka alltså ha att pröva och besluta i uppkommande hjälpfrågor, varvid så enkla och så litet tidskrävande former som möjligt böra komma till användning. Samråd bör emellertid ske med läkare, barnavårdskonsulenten, barnavårdsombudet, lärare samt andra, som kunna vara sakkunniga. Möjligheten att såsom organ för den här föreslagna krishjälpen utnyttja styrelserna för länens barnavårdsförbund, eventuellt förstärkta med särskilt lämpliga personer bör också beaktas.

Av vikt är även, att ledningarna för denna tillfälliga krishjälpverksamhet i de olika länen hålla kontakt med och samarbeta med enskild hjälpverksamhet, som har samma syfte att hjälpa barnen.

I enlighet med vad som sålunda anförts får befolkningsutredningen alltså livligt tillstyrka bifall till de gjorda framställningarna samt föreslå, att 400.000 kronor ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för fördelning enligt befolkningsutredningens här framställda förslag samt att direktiv för medlens användning m. m. lämnas i enlighet med befolkningsutredningens här gjorda uttalanden, varvid jämväl förutsättes, att denna extraordinära hjälpverksamhet ställes under överinseende av socialstyrelsen.

I beredningen av detta ärende hava byråchefen i socialstyrelsen A. Berggren, samt medicinalstyrelsens föredragande i mödrahjälp- och barnavårdsfrågor, docenten J. Ström, kallats att delta. I ärendets slutliga behandling hava jämte undertecknad ordförande deltagit ledamöterna Gyllensvärd, Johansson och Wahlund. Stockholm den 12 maj 1942.

Underdånigst

På 1941 års befolkningsutrednings vägnar

Tage Erlander.
